

elsajátítás egyes fázisaiban található nehézségekre és lehetőségekre, valamint arra, hogy az oktatás során nagyobb teret kell biztosítani a tanulók „fejében” kialakuló nyelvtan ellenőrzésére, hiszen az oktatási momentumok alapján a gyerekek grammatikai rendszert építenek fel, s a sikerebb nyelvoktatás érdekében nem közömbös, hogy az milyen.

A kötet rövid idő alatt keresett kézikönyve lett orosz szakos tanárainknak, ezt bizonyítja a kiadó címére érkezett számtalan köszönőlevél is, amelyekben kifejezésre jut, hogy milyen sokat jelentettek a közzétett tanácsok, anyagok a kezdeti nehézségek elhárításában. Ez a tény meghatározza a könyv értékelésének szintjét is. Hozzáértően, alkotóan kezelve a publikált feldolgozásokat, sok segítséget kaphatnak munkájukhoz a gyakorló nyelvtanárok. Ugyanakkor a tanárjelölteknek még hosszú ideig ajánlható mint tankönyv, hiszen a most bevezetésre került 4. osztályos anyag metodikai tapasztalatainak közzétételéig nem áll más írásos segédeszköz rendelkezésünkre, pedig ez a munka is komoly felkészültséget igényel.

A Módszertani Közlemények eddigi kötetei – köztük a 8. kötet is – bizonyítják, hogy érdemes figyelemmel kísérni a „vidéki kiadványokat” mind elméleti, mind gyakorlati területtel kapcsolatos közleményeik színvonaláért.

*Módszertani Közlemények Könyvtára 8. Szeged, 1982.*

*Bokányi Dezsőné dr.*

E. М. ВЕРЕЩАГИН, В. Г. КОСТОМАРОВ

## Лингвострановедческая теория слова

„Русский язык”, Москва, 1980.

A könyv a szerzőpár munkásságának újabb szintézise<sup>1</sup>, melyben az olvasó egy – a gyakorlatban is viszonylag könnyen alkalmazható – szemantikai koncepcióval ismerkedik meg. Megközelítésük középpontjában a hagyományos lexicológia és főleg a lexikográfia által „elhanyagolt” ún. kultúrkomponens áll.

A szó jelentésének kultúrkomponensét adekvát módon regisztráló szótárak szükségessége már korábban is felvetődött<sup>2</sup>, de az orosz idegen nyelvként való oktatása most kap kézhez elsőként elméleti alapot és gyakorlati módszereket kínáló koncepciót a fenti cél elérésére.

A mű lexicológiai ihletésű első részében Verescsagin és Kosztomarov kifejti a jelentésre vonatkozó nézeteit. Felfogásukban a szó jelentése ugyan nem azonos a fogalommal, de – minthogy azzal determinatív kapcsolatban áll – éppúgy komponensekre bontható, mint maga a fogalom. A lexikai jelentést a szerzők két részre bontják: az ún. „lexikai fogalomra” (лексическое понятие) és az ún. „lexikai háttérre” (лексический фон). A lexikai fogalom a valóság valamely tárgyának legfontosabb ismerveit tükröző – nem tudományos, hanem köznapiság mélységű – leírása. A lexikai háttér azokat a jelentésszervezőket írja le, amelyek a

fentieknél ugyan kevésbé fontosak, de azért mindig jelen vannak az anyanyelvi beszélők tudatában, s bármikor felidézhetők. Pl.:

lexikai egység	МОЛОКО	ТЕЖ
lexikai fogalom	жидкость белое ... от коров продукт питания и т. д.	folyadék fehér tehéntől származó emberi táplálék stb.
lexikai háttér	бутылочное пакетное шестипроцентное сгущенное ∅ ∅ и т. д.	(üveges, zacskós ∅ (sűrített, kondenz-) tartós, utalványos stb.

Megjegyzések:

1. Zárójelések még (már) nem aktuális komponensek.

2. A 'ПАКЕТНОЕ' tkr. piramis alakú papírdobozban levő tej.

Hagyományos értelmező szótáraink általában kielégítő módon írják le a lexikai fogalom jelentéskomponenseit, a lexikai háttér leírására azonban nem mindig képesek. A szerzők hangsúlyozzák, hogy e hiány felszámolása nem lehet feladata egy értelmező szótárnak, mert az anyanyelvi egén, akinek számára a szótár készült, erre maga is képes. (Magától értetődőnek tartja, pl.: hogy a „TEJ” szónak mi a lexikai háttére.)

Nem így az idegen anyanyelvű tanuló! Ő a lexikai fogalomra ösztönösen mintegy ráhúzza az ekvivalensként megjelölt anyanyelvi szó lexikai háttérét. A mai nyelvoktatási gyakorlatban tulajdonképpen ez történik. Ez a gyakorlat egy fokról fokra erősödő szemantikai torzuláshoz vezet a tanulóknál. (A szerzőknél **ЛИНГВОСТРА-ВОВЕДСКАЯ ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ.**)

Az interferencia megelőzésére a szerzők kidolgozták a lexikai háttér megfelelő leírásának módjait, amelyek jól kiegészítik az értelmező szótárak szócikkeinek anyagát. E módszerek az alábbiak:

1. *Kérdőíves módszer*, melyben az adatközlők pl. azt a feladatot kapják, hogy jegyezzék le, mit tudnak a МОЛОКО-ról. Eredményül megkapják a lexikai háttér jelentéskomponenseit: **бутылочное, пакетное, парное, топленое, щептипроцентное, сгущённое...**

2. *Asszociatív kísérlet*. Ennek segítségével további jelentéskomponensek gyűjthetők be. Az adatközlők feladata: Írják le mindazt, ami pl.: a МОЛОКО szóról eszükbe jut: **белое, коро- ва, парное, вкусное, свежее, холодное, кипя- чёное (...)** стакан, хлеб, бутылка...

3. *Megfigyelések a tanult nyelv országában*. Az orosz (és a magyar) ember nem kis csodálkozással állapítja meg, hogy pl. az „angolok este 7-8 óra körül ebédelnek”. E ténynek helyt kell kapni az angol „dinner” szó jelenté- feltárásában. Ugyanígy, amikor a „самовар” szót szemantizáljuk magyarok számára, a jelentésfeltá- rásban helyt kell adnunk a заварка (teasűrít- mény), подстаканник (fémből készült díszes pohártartó, alátét vagy foglalat) és más, a самовар jelentésköréhez tartozó szavak magya- rázatának is, mert a tanulók csak így tanulhat- ják meg azok adekvát használatát.

4. *A szövegekben „megbúvó” jelentéskompon- nensek gyűjtése*

Az alábbi szövegben pl. fellelhetők a 'первое сентября', 'начало учебного года' kifejezések járulékos jelentéskomponensei. „Из подъездов и калиток выходили девочки в белых фар- тучках и мальчики с белыми под- воротничками. И несли цветы”.

(M. Прилежаева. "Осень" im. 40. о.)

Az ily módon felhalmozott szemantikai kom- ponensekből rendszerezés útján összeállítható és kommentár formájában a „lexikai fogalommal” együtt szótári cikké szerkeszthető a szó jelen-

tése. E munka során – amint azt a szerzők hangsúlyozzák – fontos az egybevettett nyelvben is meglévő szemantikai komponensek elhagyása a banalitás elkerülése végett.

A „lexikai háttér” ilyen típusú szótári köz- lése újdonság a szótárirás gyakorlatában. Ter- minológiai jelölésére a szerzőpár az ИЗЪЯСНЕНИЕ szót ajánlja, szemantikai koncepcióját pedig kontinikusnak (L. lat. continencia – tartalom, lényeg) nevezi. A kontinikus szemantikai felfogás nem előzmény nélküli a nyelvészeti irányzatok történetében. Verescsagin és Kosztomarov ezek áttekintő összefoglalásának szenteli a könyv harmadik fejezetét. Kimutatták, hogy a szó már egyes ókori filozófusoknál is olyan fenomén, amely nemcsak a gondolatok átadásának, ha- nem az ismeretek tárolásának is eszköze. E gondolat – különböző értelmezésekben – végig- vonul a nyelvtudomány és a filozófia történe- tén. Kiemelkedő képviselőiként említhető meg Wilhelm von Humboldt és A. A. Potyebnya.

A szerzők végül megállapítják, hogy a szó „felhalmozza a nyelv által folytonosan átöröki- tett kollektív társadalmi tudást”. (298. o.) Ezzel kapcsolatos a megismerésben betöltött funk- ciója, amelyet a „megőrizve meghaladni” elv alapján tölt be. A szó és a hozzá kapcsolódó ismeretek összefüggése dialektikus: legerősebb a kapocs a társadalmilag-történelmileg legaktuáli- sabb szemantikai komponensekkel – nyilván ezek alkotják a fogalmi jegyeket –, már gyen- gül és történelmivé (archaikussá válik a kötö- dés az aktualitásukat veszítő/vesztett összetevők- kel, s ugyanakkor még gyenge, de erősödik) erősödhet a kapocs az aktualizálódó komponen- sekkel. Utóbbiak a „lexikai háttér” elemei. Ezt az alábbi ábra szemlélteti:

T E J (lexikai egység)
---------------------------

baba — ~	→	
tartós ~	→	zacsksós ~
utalványos ~	→	üveges ~

(a lexikai háttér jelentéskomponensei)

A kontinikus jelentéstani koncepció a szeman- tizációs gyakorlat számára is előír egy fontos követelményt, illetve lehetőséget: a valóságot utánozva – a nyelvtanítás sok követelményének figyelembe vételével – az idegen nyelv szó- készletének szemantikai „feltöltése” is fokozatos kell, hogy legyen.

Elméletéből kiindulva a két szerző újítipusú szótárak létrehozását sürgeti: egy nonekvivalen- cia-szótárt és egy, a „lexikai háttér” is ma- gába foglaló értelmező szótárt

A szerzők a mű lexikográfiai fejezetében egy sor, az eddigi gyakorlatból hiányzó elvre hívják fel a figyelmet. Közülük megemlítjük az aktualitás (az éppen aktuális nyelvi tudatra építés), a filológiai (értsd: nem tudományos, hanem köznap) jellegű szemantizáció és a vizualitás elvét. Szerzőink ez utóbbit oly nagy jelentőségűnek tartják, hogy a denotátum „vizuális komponenseit” egyenesen a szó szemantikai komponenseihez sorolják. (1. rész, 12. fejezet) Szerintünk e momentum gyengíti elméletük alapjait. A vizuális kép ugyan fontos szerepet játszik a fogalom kialakításában, utóbbi pedig determinálja a szó lexikai jelentését, de e három tényező – ezen belül a vizuális kép és a jelentés – sem részben, sem egészben nem eshet egybe. A nyelvtudomány közvetlen kutatási tárgya pedig csak a jelentés lehet. (E megjegyzésünk a legkevésbé sem tagadja a vizuális szemléltetés fontosságát.)

A szerzők 320 oldalas művét egy kb. 350 egységet tartalmazó bibliográfia egészíti ki.

Az orosz nyelv magyarországi oktatása nehezen nélkülözhetné Verescsagin és Kosztomarov újabb összefoglaló művét. Az országismerettel kapcsolatos, felettébb ellentmondásos nézetek visszaszoríthatók lennének, ha a könyv magyar fordításban is megjelenhetne. Ugyanígyen meg-

gondolásból és oroszoktatásunk minősége javítása céljából szükséges lenne olyan szótárak megszerkesztése is, amelyhez az ismerttetett mű nyújt elvi és gyakorlati alapot.

## J E G Y Z E T E K

1. Korábban 1.: Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Москва, 1973, 1976.

2. Nida E. A.: Analysis of Meaning and Dictionary Making. International Journal of American Linguistics, vol. 24, 1958, pp. 279–92.

3. A szerzők szerkesztésében eddig két ún. nyelvészeti-országismereti szótár jelent meg: Фелиция В. П., Прохоров Ю. Е. Русские пословицы, поговорки и крылатые выражения. Лингвострановедческий словарь. (Народное образование в СССР) „Русский язык,” Москва, 1979.

Лингвострановедческий словарь. (Народное образование в СССР) „Русский язык,” Москва, 1978.

Dr. Lendvai Endre

## Találkozás az olvasókkal

A Módszertani Közlemények Szerkesztő Bizottsága a Bessenyci György Tanárképző Főiskola Neveléstudományi Intézetének és a Magyar Pedagógiai Társaság Szabolcs-Szatmár megyei tagozatának szervezésében *olvasótalálkozót* tartott *ez év március 17-én Nyíregyházán*. A találkozon jelen volt *dr. Szendrei János* főigazgató, a szerkesztő bizottság elnöke, *dr. Dobcsányi Ferenc* főszerkesztő és *dr. Veszprémi László* szerkesztő. A közvetlen, kartársias és tapasztalatokban hasznos megbeszélés körülményű, pontos megrendezése *dr. Papp János*, a Neveléstudományi Intézet vezetőjét és *Orosz Gábornét*, a szerkesztő bizottság nyíregyházi képviselőjét dicséri.

A rendezvény hozzájárult a szerkesztőség és az olvasók kapcsolatának elmélyítéséhez, a legidőszerűbb gyakorlati problémák megoldásához. Az olvasók nagy elismeréssel szoltak a lap és a különkiadványok jelentőségéről, amelyek a pedagógusok mindennapi munkáját segítik, hozzájárulva ezzel az új dokumentumok országszerte történő minél színvonalasabb megvalósításához.